

संस्कार आणि स्वप्नांचा संतुलन

शिक्षण हे केवळ ज्ञान देणं नसून 'व्यक्तिमत्त्व घडवणं' आहे; हे ज्यांनी आपल्या कार्यशैलीतून सिद्ध केलं, अडचणीत सापडलेल्या असंख्य विद्यार्थ्यांना दिलेली मदत, स्वप्नांची उभारी देण्यासाठी केलेली साथ, हीच ज्यांच्या नेतृत्वाची खरी ओळख आहे, त्या विद्यार्थीप्रिय प्राचार्या म्हणजे महात्मा गांधी मिशन संचलित कॉलेज ऑफ इंजिनिअरिंगच्या डायरेक्टर डॉ.गीता लाठकर. नांदेडपासून सुरुवात झालेल्या एमजीएम या अग्रमानांकित संस्थेचा पारंपरिक शिक्षणाशिवाय, इंजिनिअरिंग, वैद्यकीय, जर्नालिझम, फाईन आर्ट्स, नाट्यशास्त्र, व्यवस्थापनशास्त्र, कृषी इ. देशभरातील ७५ हून अधिक संकुलापर्यंतच्या विस्तारात महत्त्वाची भूमिका निभावलेल्या; राष्ट्रीय शिक्षक पुरस्कार, TOI चा Women Icon Award, उत्कृष्ट संशोधनासाठी IOE चा गोल्ड मेडल इत्यादी २२ हून अधिक पुरस्कारांनी सन्मानित, उच्च मानांकनाने B.E. (Mech.), M.Tech (Machine Design), Ph.D. (Mech.) झालेल्या दूरदृष्टी व्यक्तिमत्त्वासोबत केलेला हा सुसंवाद..

डॉ. गीता लाठकर

उच्च मानांकनाने मेकॅनिकल इंजिनिअरिंगमध्ये
B.E, M.Tech, Ph.D. झाल्यानंतर, त्या
काळात अनेक सुवर्णसंधी उपलब्ध असूनही
आपण “अध्यापन” हे क्षेत्र का निवडलं ? एका
अध्यापिका पासून ते महात्मा गांधी
मिशनसारख्या मोठ्या शिक्षणसंस्थेच्या
नेतृत्वापर्यंतचा आपला प्रवास कसा आहे ?

मी जेव्हा एमजीएममध्ये रुजू झाले, तेव्हा
माझ्याकडे केवळ बी.ई. मेकॅनिकल हीच
अर्हता होती. एम.ई. आणि पीएच.डी. हे
शिक्षण मी पुढे इन-सर्व्हिस पद्धतीने पूर्ण केलं.
१९८४ साली बी.ई. झाल्यानंतर नांदेड येथील
अभियांत्रिकी महाविद्यालय नुकतेच सुरू झालेलं
होतं. त्याच काळात माझं लग्न ठरलं
असल्यामुळे, सासर नांदेडलाच असल्याने येथे
स्थायिक होणं स्वाभाविक होतं.

माझा युनिव्हर्सिटी रँक असल्यामुळे संस्थेचे
अध्यक्ष कमलकिशोर कदम साहेबांच्या
निदर्शनास माझं नाव आलं. अध्यापनाबाबत
विचारणा झाल्यानंतर २ ऑक्टोबर १९८४ रोजी
मी कॉलेजमध्ये रुजू झाले. त्या काळात कदम
साहेब स्वतः कॉलेजकडे लक्ष देत होते; मात्र
काही कारणांमुळे त्यांनी एकदा कॉलेजची
जबाबदारी माझ्याकडे सोपवली. वरिष्ठ
प्राध्यापक नांदेडसारख्या ठिकाणी येण्यास
इच्छुक नसल्यामुळे ती जबाबदारी पुढे
माझ्याकडेच राहिली.

नंतर मी एम.ई. आणि पीएच.डी. पूर्ण केली.
आवश्यक पात्रता पूर्ण झाल्याने १९९९ साली
मला प्राचार्य म्हणून अधिकृत मान्यता मिळाली.
कॅम्पस इंटरव्यूद्वारे मला उद्योगक्षेत्रात जाण्याच्या
संधी उपलब्ध होत्या; मात्र नांदेडला स्थायिक
होण्याच्या निर्णयामुळे मी अध्यापन क्षेत्र
स्वीकारलं. संस्था विकसित होत असताना रोज
नवे प्रयोग आणि आव्हाने समोर येत होती,

ज्यामुळे अध्यापन आणि संस्थाविकासात मी
मनापासून रमले.

माझ्याकडे त्यावेळी अनुभव नव्हता; फक्त
गुणवत्ता होती. तरीही व्यवस्थापनाने माझ्यावर
विश्वास ठेवून नेतृत्वाची संधी दिली. संस्थेचे
अध्यक्ष कमलकिशोर कदम साहेब व विश्वस्त
श्री बाबूराव कदम त्यांच्याकडून मला चांगल्या
प्रशासनासाठीचे प्रशिक्षणही वेळोवेळी लाभले.
त्यामुळे कॉलेजच्या स्थापनेपासून आजपर्यंतच्या
विकासप्रक्रियेत मी सक्रियपणे सहभागी राहिले.
हा आयुष्यातील एक वेगळा आणि समृद्ध
अनुभव ठरला. सुरुवातीपासून संस्थेशी जोडले
गेले असल्यामुळे आज तब्बल ४१ वर्षांपासून
मी या संस्थेचा प्रवास जवळून पाहत आहे.

आपल्याकडे “नाती” म्हटलं की, त्याचा संदर्भ
केवळ आपल्या कुटुंबापर्यंतच राहतो. मात्र
आपण ही सीमा ओलांडून सभोवतालच्या प्रत्येक
विद्यार्थ्याला आपल्या नात्यात समाविष्ट केलं.
याबद्दल काय सांगाल ? आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचा
हा पैलू उपजत आहे की, कार्यानुभवातून निर्माण
झाला ?

उपज आणि अनुभव दोन्ही यासाठी कारणीभूत
आहेत. मुळात माझा स्वभावच माणसांशी मैत्री
करण्याचा, त्यांना समजून घेण्याचा आणि
माणसं ‘वाचण्याचा’ आहे. माझ्या पहिल्याच
जॉबमध्ये मी नुकतंच पदवी शिक्षण पूर्ण करून
अध्यापनात आले होते. माझ्यापेक्षा फारशी
मोठी वयाची तफावत नसलेलीही विद्यार्थी-
विद्यार्थिनी कॉलेजमध्ये दाखल झाली होती.
त्या काळात अनेक मुलं दूरच्या गावांमधून,
इतर राज्यांतून आलेली असायची. त्यामुळे
त्यांच्याशी नातं केवळ शिक्षक-विद्यार्थी
एवढ्यापुरतं न ठेवता, त्यांच्या सुख-दुःखाची,
अडचणींची आपुलकीने विचारपूस करणं
स्वाभाविकपणे घडत गेलं.

विद्यार्थ्यांमधले गुण हेरून त्यांना प्रोत्साहन देणं, कोणी चांगला खेळाडू असेल तर त्याला खेळासाठी पोषक वातावरण मिळवून देणं, कोणी उत्तम वक्ता असेल तर त्याला विविध स्पर्धांमध्ये पाठवणं या गोष्टी नकळत सुरू झाल्या. याच प्रक्रियेतून विद्यार्थ्यांशी अधिक घट्ट बंध तयार होत गेले.

सुरुवातीच्या काळात कॉलेज मर्यादित जागेत चालत होतं. त्या अडचणी शिक्षक आणि विद्यार्थी दोघांनी मिळून सोडवल्या. अडचणींमधून एकत्र येणं हे नातं अधिक घट्ट करतं, हे मला तेव्हाच उमगलं. वर्किंग अवर्सनंतरही विद्यार्थ्यांच्या समस्या सोडवणं, आजारी विद्यार्थ्यांना मदत करणं हे काही विशेष नव्हतं, तर माणूस म्हणून कर्तव्य होतं. म्हणूनच सुरुवातीला निर्माण झालेलं हे नातं आजतागायत टिकून आहे.

आपण तंत्रज्ञान क्षेत्रातील विशेषज्ञ असूनही आपली संवेदनशीलता वादातीत आहे. आधुनिक भारतात कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि मानवतेची भावना – या दोन शक्ती एकत्र राहण्यासाठी आपला दृष्टिकोन कसा आहे?

मुळात तंत्रज्ञान आणि संवेदनशीलता या दोन वेगळ्या गोष्टी आहेत, असं मला वाटत नाही. तंत्रज्ञान क्षेत्रात काम करणारी अनेक महान माणसं आपण पाहतो. डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम, डॉ. अनिल काकोडकर, डॉ. रघुनाथ माशेलकर ही सगळी माणसं केवळ उत्कृष्ट वैज्ञानिकच नाहीत, तर अत्यंत संवेदनशील व्यक्तिमत्त्वेही आहेत. संवेदनशीलता ही माणसाला त्याच्या कौटुंबिक संस्कारातून, प्रेमातून, सभोवताली मिळणाऱ्या वातावरणातून घडत जाते. त्यामुळे संवेदनशीलता प्रत्येक माणसाची वैयक्तिक बाब ठरते.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता मानवी बुद्धिमत्तेला कधीच पूर्णपणे जिंकू शकणार नाही. कारण मानवी संवेदनशीलतेची जोड नसल्यास कोणतीही निर्मिती परिपूर्ण ठरू शकत नाही. आज मोबाईल आणि सोशल मीडियाच्या अतिवापरामुळे माणसं एकमेकांशी प्रत्यक्ष संवाद साधायला विसरत चालली आहेत, ही बाब निश्चितच चिंताजनक आहे. शेवटी, माणसाचा संबंध माणसांशीच असतो.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता आपल्याला तर्क देते, माहिती पुरवते; मात्र त्या माहितीचा उपयोग करून योग्य निर्णय कसा घ्यायचा, यासाठी केवळ तंत्रज्ञानावर अवलंबून राहता येत नाही. माहिती आणि तर्काच्या पलीकडेही माणसाच्या निर्णयक्षमतेत काही सूक्ष्म, मानवी घटक असतात; ज्यांना पर्याय नाही. म्हणूनच कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा उपयोग करत असताना मानवी विवेक, संवेदनशीलता आणि व्यक्तींनी केलेली मूल्यांची जपणूक यांची सांगड घालणं अत्यावश्यक आहे.

आपले विद्यार्थी जगभर मोठ्या पदावर गेल्यानंतरही आपल्याकडे परत येण्याचं कारण काय असतं? आपल्या वाट्याला आलेली अशी कोणती “विद्यार्थी कथा” आहे जी, आजही विसरू शकत नाही?

विद्यार्थ्यांच्या कथा तशा असंख्य आहेत. तीस-पस्तीस वर्षांपूर्वी पदवी घेतलेली मुलं आजही फोन करतात, भारतात आलं की भेटायला येतात, वाढदिवसाला शुभेच्छा देतात. हे माझं भाग्यच म्हणावं लागेल की मला विद्यार्थ्यांकडून अपार प्रेम मिळालं. एकदा गमतीने मी म्हटलं होतं की; मला पाचही खंडांतून शुभेच्छा येतात, फक्त आफ्रिका राहिलाय. तेवढ्यात एका विद्यार्थ्याने सांगितलं, “मॅडम, आफ्रिकेतल्या युगांडा मधूनही शुभेच्छा आल्या

आहेत.” एका शिक्षकासाठी हे केवळ समाधान नव्हे, तर आयुष्याचं सर्वात मोठं यश आहे.

मी अमेरिकेला गेले की विद्यार्थी विमानतळावर स्वतः गाड्या घेऊन येतात, घरी घेऊन जातात. हॉटेल, टॅक्सी याची गरजच भासत नाही, कारण जिथे जातो तिथे ‘आपलीच मुलं’ असतात. काही विद्यार्थी कथा तर आजही मनात खोलवर कोरलेल्या आहेत.

एक विद्यार्थी पहिल्या वर्षात असताना अपघातात त्याचा उजवा हात कापावा लागला. तो कॉलेज सोडण्यासाठी आला होता. मी त्याला समजावलं, “हात गेला पण तुझी बुद्धी शाबूत आहे. फॅकल्टी बदल, हार मानू नकोस.” त्याने शिक्षण पूर्ण केलं आणि पुढे इंडियन ऑईलमध्ये नोकरी मिळवली. ‘फिजिकली हँडिकॅप्ड’ श्रेणीतून त्याला ‘बेस्ट एम्प्लॉई’ पुरस्कार मिळाला; मात्र त्याने तो त्याने नाकारला. चार वर्षांनी तोच पुरस्कार त्याला सामान्य श्रेणीतून मिळाला. अशा विद्यार्थ्यांना मी आमच्या कार्यक्रमांत प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलावते.

एकदा एका विद्यार्थ्याने प्रोग्रेस रिपोर्टवर माझी खोटी सही केल्यामुळे मी त्याला थांबवलं, त्याच्या पालकांना कळवलं. त्या वेळी तो नाराज झाला, पण “आयुष्यात कधीही खोटं चालत नाही.” हे माझे वाक्य त्यानं लक्षात ठेवलं. आयुष्यात फक्त एकदाच रागावल्यावर त्याने त्या शिक्षकेचे रूपांतर इतक्या मोठ्या यशात केलं की, पुढे त्याने मिळविलेल्या प्रत्येक यशाला Im Proud of You म्हणायला मला त्याने कित्येक वेळा भाग पाडलं. पुढे त्याने भारताचं एक ट्रेनर विमान डिझाईन केलं. HAL मध्ये ते विमान पाहण्यासाठी त्याने मला खास परवानगी काढून बोलावलं. आज तो टाटा एअरलाइन्समध्ये मोठ्या जबाबदारीवर आहे. अशा अनेक कथा शिक्षक म्हणून माझ्या आयुष्याचं खरं यश आहेत.

आपण गेल्या दहा वर्षांपासून सर्व शिक्षकांना एक चांगले पुस्तक भेट देता, या उपक्रमामागे कोणती मूल्यदृष्टी आहे? एखादे पुस्तक निवडीमागची आपली विचार-प्रक्रिया कशी असते?

वाचन माणसाला समृद्ध करतं. ते माणसाचं

उन्नयन करतं. विशेषतः शिक्षकांमध्ये सहसंवेदना असणं फार महत्त्वाचं आहे, असं मला वाटतं. ही केवळ सहानुभूती नाही; तर विद्यार्थ्यांच्या भावना, त्यांचे प्रश्न, त्यांची मानसिक अवस्था समजून घेण्याची क्षमता आहे. विद्यार्थ्यांवर माया करणं, त्यांना केवळ विद्यार्थी म्हणून नव्हे तर माणूस म्हणून समजून घेणं हे सर्व चांगली पुस्तके वाचल्यामुळे शक्य होतं, किंवा किमान त्यासाठी मदत तरी नक्कीच होते.

टीव्ही आला तेव्हापासून वाचनसंस्कृतीचा न्हास सुरू झाला आणि मोबाइलमुळे ती जवळजवळ संपुष्टात आली आहे. अशा परिस्थितीत किमान एखादं तरी चांगलं पुस्तक शिक्षकांनी वाचावं, या उद्देशाने मी पुस्तके भेट देण्याचा उपक्रम सुरू केला. याला आता दहा-बारा वर्षे झाली असतील. सुरुवातीला पुस्तकांची निवड मी स्वतः करत असे. आता मात्र आमचे ग्रंथपाल हंबर्डे सर यामध्ये मदत करतात. ते चार-पाच चांगली नवी पुस्तके सुचवतात आणि त्यातून एक पुस्तक मी निवडते. आता ही एक पद्धतच तयार झाली आहे.

शिक्षकांना अंतर्मुख करणारं, विचार करायला लावणारं आणि प्रेरणा देणारं पुस्तकच मी निवडते. जसं की; "To Sir, With Love" हे पुस्तक. युद्धानंतर एअरफोर्समधून निवृत्त झालेला एक आफ्रिकन-अमेरिकन शिक्षक झोपडपट्टीतील अत्यंत वांड, उनाड आणि गुन्हेगारीकडे झुकणाऱ्या मुलांना शिकवायला जातो. त्या मुलांचा स्वभाव, त्यांची पार्श्वभूमी समजून घेत तो त्यांना कसं घडवतो, योग्य वळण लावतो, आणि शेवटी तीच मुले निरोप समारंभाच्या दिवशी त्याच्याशी कृतज्ञतेने जोडली जातात, ही कथा अतिशय हृदयस्पर्शी आहे.

अशी पुस्तके शिक्षकांना त्यांच्या स्वतःच्या

विद्यार्थ्यांकडे पाहण्याची दृष्टी बदलायला मदत करतात. कारण आपल्या संस्थेतही विविध प्रकारची मुले असतात; काही अभ्यासू, काही दुर्लक्षित, काही अस्वस्थ. अशा वेळी पुस्तकांतून मिळणारी समज, संवेदनशीलता आणि प्रेरणा शिक्षकांना अधिक चांगला माणूस आणि अधिक जबाबदार शिक्षक बनवते.

कुटुंबातील एका स्त्रीने नेतृत्वाची भूमिका घेताना, आपण "मन" आणि "तर्क" यांचा समतोल कसा साधता ?

आपण व्यावसायिक भूमिकेत काम करतो, तेव्हा आपण ती भूमिका एक व्यक्ती म्हणून निभावतो; स्त्री किंवा पुरुष म्हणून नव्हे. माझ्या निर्णयांमध्ये स्त्री असल्याचा काही वेगळा प्रभाव पडला, किंवा स्त्री म्हणून कोणत्या सवलतीची मी कधी अपेक्षा केली, असं कधीही झालेलं नाही. आपल्या व्यवसायाच्या गरजा असतील, तर त्या कोणत्याही परिस्थितीत पूर्ण केल्या पाहिजेत. "मी या खुर्चीत बसले आहे, तेव्हा मी स्त्री आहे की पुरुष याचा काय संबंध? इथे बसलेली मी एक व्यक्ती आहे आणि माझी कर्तव्ये पार पाडत आहे." एवढंच.

मात्र, प्रत्येक निर्णयामध्ये मन आणि बुद्धी दोन्हींचा सहभाग असतोच. अनेक वेळा तर्क एक गोष्ट सांगतो, तर मन दुसरंच काही सुचवतं. अशा वेळी माणसाने मनाचं ऐकणं गरजेचं असतं; आणि नंतर कळतं की तेच योग्य होतं. विशेषतः माणसांशी व्यवहार करताना; विद्यार्थ्यांशी, सहकाऱ्यांशी तर्काने परिस्थिती समजून घेणं महत्त्वाचं असलं, तरी त्यावर उपाय करताना मनाचा वापर केला पाहिजे. जसं की; एखादा विद्यार्थी चुकीचा वागतो, तेव्हा तो असा का वागला याचं विश्लेषण केल्यास, केवळ तो तसा वागला यावर टीका करण्यापेक्षा त्याच्यावर अधिक

परिणामकारक उपचार करता येतात.

आपल्या घरातील संस्कार, आपले गुरू, किंवा कुटुंबातील कोणत्या व्यक्तीने आपल्या व्यक्तिमत्त्वावर सर्वात मोठा प्रभाव टाकला ?

“प्रत्येक माणसाने स्वतः न फसण्याएवढं चतुर आणि दुसऱ्याला न फसवण्याएवढं नीतिमान असलं पाहिजे” वडिलांच्या ह्या तात्त्विक विचारांची बीजं माझ्यात खोलवर पेरली गेली. “जे काही कराल, त्याची जबाबदारी स्वतः घ्या” कोणतीही परवानगी घ्यायची असेल, तर थेट स्वतः येऊन विचारा; आईच्या माध्यमातून किंवा दुसऱ्या कुणाकडून सांगायचं नाही. एखादी चूक झाली, नुकसान झालं, तर ते लपवू नका; स्वतः येऊन सांगा. दुसऱ्यांकडून ऐकण्यापेक्षा स्वतः कबूल करणं अधिक प्रामाणिक आणि आत्मपरीक्षण करणारी गोष्ट आहे, असं ते ठसवून सांगायचे. स्वतःसाठी जबाबदार राहणं हा संस्कार माझ्या आयुष्याचा कणा ठरला.

नांदेड कॉलेजच्या सुरुवातीच्या काळात १५० विद्यार्थ्यांपैकी फक्त ७ विद्यार्थी पास झाले, तो निकाल नक्कीच वाईट होता. पण त्याबद्दल लपवाछपवी न करता मी स्वतः चेअरमन साहेबांना फोन करून वस्तुस्थिती सांगितली. त्यांनी फक्त एकच प्रश्न विचारला- मालप्रॅक्टिस झाली आहे का? मी ठामपणे ‘नाही’ सांगितल्यावर त्यांनी तो निकाल स्वीकारला. अशा प्रसंगांत मला माझ्या वडिलांचेच संस्कार आठवायचे.

एकदा विद्यार्थ्यांची अटेंडन्स कमी असल्यामुळे त्यांना मी परीक्षेला बसू दिलं नाही. प्रकरण कोर्टात गेले. तिथे मी स्पष्ट भूमिका मांडली, “ही मुले आमची शत्रू नाहीत. पण फुल-टाइम अभ्यासक्रमात प्रवेश घेतला असेल, तर

क्लासेस आणि प्रॅक्टिकल्स पूर्ण करणं आवश्यक आहे. इतर शेकडो विद्यार्थी ते करत आहेत. या विद्यार्थ्यांनी ते केलं नाही, म्हणून यांना पुढच्या वर्षी बसावं लागेल.” कोर्टाने संस्थेच्या बाजूने निर्णय दिला. पुढच्या वर्षी तीच मुले पुन्हा आली, अभ्यास पूर्ण केला आणि पासही झाली. शिक्षणाशी संबंधित मूल्यांबाबत आम्ही कधीच तडजोड करत नाही. हा कणखरपणा मला वडिलांकडून मिळालेला आहे.

प्रशासकावर टीका होणं स्वाभाविक आहे; ती सहन करावी. पण जर आजूबाजूचे लोक जास्तच कौतुक करू लागले, तर मात्र सावध व्हावं आणि स्वतःत चूक शोधावी; हा संस्थेचे विश्वस्त श्री बाबूराव कदम सरांचा संस्कारही माझ्या मनाशी कायम राहिला. आशावाद आणि काहीही समस्या आली तरी हार म्हणायची नाही, ही जिद्द मला आईकडून मिळाली.

कुटुंबाची जबाबदारी आणि संस्थेचं संचालन, या दोन विश्वांमध्ये आपण स्वतःला संतुलित कसं केलं ?

दोन्हीमध्ये परिपूर्ण समतोल राखला, असं मी ठामपणे सांगू शकत नाही. कधी कुटुंबाला जास्त वेळ द्यावा लागला तेव्हा संस्थेकडे आपण कमी पडतोय असं वाटायचं; तर कधी संस्थेचं काम वाढलं की कुटुंबाकडे दुर्लक्ष होतंय, ही जाणीव होत राहायची. पण कमी-अधिक करत, जुळवून घेत घेत हा प्रवास इथपर्यंत आला.

माझी दोन्ही मुलं डॉ. इंद्रायणी आणि इंजि. सुदर्शन उच्चशिक्षित, आपापल्या क्षेत्रात निष्णात आहेत. तसंच संस्कारक्षम माणूस म्हणूनही घडली आहेत आणि त्यांचेही माझ्यावर प्रेम आहे. यावरून वाटतं की कुटुंब

मी नीट सांभाळू शकले असणार. त्यांना मिळालेले जोडीदार; जावई डॉ. पंकज आणि सूनबाई इंजि. दीपिका यांची उत्तम साथ आहे. पालकांच्या निगराणीत आता पुढची पीढी वाढत आहे. विराजिता, वेद आणि व्योम हा नवा आनंद आजीला मिळतो. तसेच संस्थेचाही प्रवास समाधानकारक आहे; पण त्याचं श्रेय एकटीच घेण्यासारखं नाही, ते सगळ्यांचं आहे.

माझं आईपण घरापुरतं मर्यादित राहिलं नाही. कॉलेजमधील अनेक विद्यार्थी मला 'आई' म्हणतात. एकदा रायगडाच्या ट्रेकवर असताना माझ्या अनुपस्थितीत विद्यार्थ्यांनी माझ्यासाठी रिकामी खुर्ची ठेवून कार्यक्रम पार पाडला, हा अनुभव माझ्या हृदयाशी भिडला. अनेकदा अडचणीत असलेल्या विद्यार्थ्यांना आधार देण्याची संधी मिळाली; आई नसलेला मुलगा, घरची हलाखीची परिस्थिती असलेली मुलं, शिक्षण पूर्ण व्हावं म्हणून फी माफ करवून घेणं, वैयक्तिक मदत करणं, हे सगळं सहज घडत गेलं. आणि मदत केलेल्या प्रत्येकाची परिस्थिती जेव्हा बदलली, त्यांच्या जीवनात थोडासा का होईना सकारात्मक बदल घडवता आला, त्यासाठी आपण कारणीभूत ठरलो हेच माझ्यासाठी मोठं समाधान आहे.

देश-विदेशातून आजवर मिळालेल्या अनेक राष्ट्रीय सन्मानापेक्षा जास्त महत्त्वाचा कोणता 'निर्व्याज अनुभव' आपल्या मनात जपलेला आहे? आपली कोणती स्वप्नं अजून बाकी आहेत?

देश-विदेशातून मिळालेले सन्मान महत्त्वाचे असले, तरी माझ्यासाठी सर्वात मौल्यवान अनुभव म्हणजे विद्यार्थ्यांचं प्रेम.

एखादा माजी विद्यार्थी खास भेटायला आल्यावर "मी भारतात आलो म्हणून भेटायला आलो"

असं म्हणतो; तो क्षण कोणत्याही पुरस्कारापेक्षा मला पुरस्कारापेक्षा अधिक समाधान देतो. एखाद्या विद्यार्थ्यांच्या जीवनात सकारात्मक बदल घडून आणण्यात आपण नकळत कारणीभूत ठरतो तेव्हा; हलाखीत असलेला विद्यार्थी जेव्हा कष्टाने पुढे चांगले जीवन जगताना दिसतो, तो माझ्यासाठी निर्व्याज अनुभव असतो. असे अनेक अनुभव आहेत; त्यातला एक निवडणं कठीण आहे.

स्वप्न म्हणाल, तर संस्थेला अधिकाधिक 'आयडियल' बनवण्याचं स्वप्न अजून बाकी आहे. दोन खोल्यांतून सुरु झालेल्या संस्थेने आज NBA, NAAC आणि Autonomy पर्यंतचा प्रवास केला आहे; पण उत्कृष्टता ही सतत चालणारी प्रक्रिया आहे. त्यामुळे अजून बरंच काही करायचं आहे. वेळ मर्यादित असला तरी, जेवढे दिवस काम करेन, तेवढे दिवस काहीतरी अधिक चांगलं करण्याचा प्रयत्न नक्कीच करेन.

उत्तम सहकारी, सहकार्यशील व्यवस्थापन आणि प्रेम करणारे विद्यार्थी हे माझं खऱ्या अर्थानं भाग्य आहे. केवळ अभ्यास नव्हे; तर बौद्धिक, भावनिक, शारीरिक आणि सांस्कृतिक असा सर्वांगीण विकास व्हावा; इथे केवळ शिक्षण नाही, तर व्यक्तिमत्त्वाला अनेक धुमारे फुटावेत, हीच आमची भूमिका आहे.

आपल्या कार्यप्रवासात कधी निराशा, हताशा किंवा नैराश्य जाणवले का? ते क्षण आपण कसे पार केले?

कधीकधी नैराश्य येतं. मी माणूस आहे, त्यामुळे ते अपरिहार्यच आहे. निगेटिव्ह अनुभवही येतात; पण मी त्यांच्याजवळ फार काळ थांबत नाही. तो माझा स्वभाव आहे. 'Man's Search for Meaning' हे व्हिक्टर फ्रँकल

यांचं पुस्तक माझ्या आयुष्याकडे पाहण्याची दृष्टी बदलणारं ठरलं. अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीतसुद्धा माणूस जगतो, कारण त्याला जगण्याचा काहीतरी उद्देश सापडतो. हे त्यातून उमगलं. जपानी संकल्पना 'इकिगाई' ही हाच विचार मांडते.

माझ्यासाठी तो उद्देश म्हणजे विद्यार्थ्यांचं शिक्षण आणि संस्थेचं काम. त्यामुळे अडचणी आल्या तरी मी त्यांच्याजवळ न थांबता पुढे जात राहिले. काही धक्के बसले; "घटना नाही, तर त्यावर आपण दिलेली प्रतिक्रिया आपल्यावर परिणाम करते" हे व्हिक्टर फ्रँकलिनचं वाक्य कायम लक्षात राहिलं. यामुळे मी परिस्थितीकडे त्रयस्थपणे पाहायला शिकले. विकल न होता, शांतपणे परिस्थितीला सामोरं जाणं, हे आयुष्यानेच शिकवलं.

आजच्या तरुण पिढीसाठी आपण कोणता संदेश द्याल? स्पर्धा आणि करिअरच्या दबावात विद्यार्थ्यांनी मन आणि नैतिकता कशी सांभाळावी?

आजची स्पर्धा केवळ मेहनत नाही, तर सतत 'विजेता' असण्याची अपेक्षा करते. आमच्या पिढीपेक्षा आजच्या तरुणांवर करिअरचा ताण अधिक आहे. त्यात मोबाईल, इंटरनेट आणि

सोशल मीडियामुळे डिस्ट्रॅक्शन प्रचंड वाढलं आहे. त्यामुळे एकाग्रता आणि संयम कमी होत चालला आहे. 2 minute maggie सारखं झटपट यश आयुष्यात चालत नाही. आयुष्याला पेशन्स लागतो, तयारी लागते आणि स्वतःला घडवावं लागतं. पगार किती यापेक्षा आपण काय शिकतोय, काय देऊ शकतोय, हे अधिक महत्त्वाचं आहे.

तंत्रज्ञान उपयोगी आहे, पण त्याचा अतिरेक धोकादायक आहे. chatGPT सारखी साधनं मदतीसाठी असावीत; विचार करण्याची सवय कमी करण्यासाठी नव्हे. आपली वाचन, विचार आणि विश्लेषण क्षमता जाणीवपूर्वक वाढवली पाहिजे.

Rat Race च्या नादात आयुष्य विसरू नका. प्रतिक्रिया पटकन देण्याऐवजी विचार करायला शिका. पुढची पिढी आधीच्या पिढीपेक्षा नक्कीच हुशार आहे, पण वाढत्या मोहांपासून स्वतःची काळजी घेणं आज सर्वात गरजेचं आहे. मोठ्यांचं आदर करणं, दुसऱ्यांना सन्मानपूर्वक वागणूक देणं, ज्यामुळे स्वतःचाहीच सन्मान वाढेल असं आयुष्य जगलं पाहिजे.

Join Today ! Connect with us !!

दीर्घायु सेवा प्रतिष्ठानच्या साप्ताहिक, पाक्षिक, मासिक आणि वार्षिक ऑनलाइन उपक्रमात सहभागी होण्यासाठी, जीवनशैलीजन्य आजारांच्या विनामूल्य शास्त्रीय मार्गदर्शनासाठी बाजूचा 'क्यूआर कोड' स्कॅन करून आपण दीर्घायु परिवार या व्हॉटसअप गटामध्ये सहभागी होऊ शकता.

स्व.सौ.पार्वतीबाई बासरे स्मृती आरोग्य व्याख्यानमालेतील

मागील १२ वर्षातील विषय व महनीय वक्ते

(२०१३)

योग शरीर स्वास्थ्य

- डॉ. दिनेश कामत (सांगली)
- डॉ. सौ. वनिता पटवर्धन (पुणे)

(२०१४)

शतायुष्याचे रहस्य

- डॉ. सुविनय दामले (सिंधुदुर्ग)
- डॉ. धनंजय गुंडे (कोल्हापूर)

(२०१५)

अंतर्मुखी सदासुखी

- डॉ. प्रदीप मादनाईक (सांगली)
- डॉ. सौ पूर्वा दीक्षित (पुणे)

(२०१६)

वेदना : शरीराच्या आणि मनाच्या

- डॉ. हेमंत भार्गव (बंगलुरु)
- डॉ. अजित पाटील (सांगली)

(२०१७)

प्रतिकारशक्ती : शरीर व मनाची

- डॉ. विनय वेलणकर (डोंबिवली)
- डॉ. संज्योत देशपांडे (पुणे)

(२०१८)

हृदयरोग : होण्यापूर्वी व झाल्यानंतर

- डॉ. मनोज नाईक (पुणे)
- डॉ. सुविनय दामले (सिंधुदुर्ग)

(२०१९)

लठ्ठपणाचे उपाय : जाहिराती आणि वास्तव

- डॉ. मुकुंद सबनीस (छ.संभाजीनगर)
- डॉ. अनुराधा ओक (पुणे)

(२०२१)

ऑपरेशन तणाव-मुक्ती

- डॉ. अविनाश सावजी (अमरावती)
- डॉ. आशिष मोहिदे (छ.संभाजीनगर)
- डॉ. उर्मिला पिटकर (मुंबई)

(२०२२)

चला कॅन्सर टाळूया !

- डॉ. दिलीप गाडगीळ (पुणे)
- डॉ. शिरीष कुमठेकर (सोलापूर)

(२०२३)

मॅजिक ऑफ मिलेट्स

- डॉ. स्मिता लेले (पुणे)
- डॉ. पुष्कर वाघ (मुंबई)

(२०२४)

मधुमेहाचे गौडबंगाल

- डॉ. भाग्येश कुलकर्णी (पुणे)
- ऋषीकेश म्हेत्रे (नाशिक)

(२०२)

रंग सहजीवनाचे

- तरंग आरोग्याचे
- पद्मश्री डॉ. रवींद्र कोल्हे
- डॉ. सबीहा इनामदार

● गतवर्षीच्या (२०२४ - मधुमेहाचे गौडबंगाल) काही स्मृती.. ●

